

ІНТЕРНЕТ І НАУКА В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Мануель Кастельс. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Пер. з англ. — К.: «Видавництво «Ваклер», 2007. — 304 с.

«**Д**айте мені спокій! Я не хочу бути частиною вашого Інтернету, вашої технологічної цивілізації, вашого мережевого суспільства! Я просто хочу жити по-своєму!». Гарзд, якщо це ваша позиція — маю для вас погані новини. Коли ви не потурбуєтеся про мережу, то так чи інакше мережа потурбується про вас. Доти, доки ви житимете в суспільстві, у цей час і в цьому місці, вам доведеться мати справу з мережевим суспільством. Адже ми живемо в Інтернет-галактиці». Ці слова з книги Мануеля Кастельса виражають його ставлення до такої Галактики, що виникла й розвивалася після «великого інформаційного вибуху».

Рецензована книга розповідає про історичні та культурні процеси створення Інтернету, фіксуючи еволюцію поглядів на його феномені. Охоплено найважливіші теми, пов'язані з використанням Інтернету: це роль Всесвітнього Павутиння в технологічній та соціальній діяльності, його місце в становленні нової економіки, аналіз політичних наслідків функціонування Мережі, визначення динаміки цифрового розподілу в глобальній перспективі.

Книга Мануеля Кастельса, провідного дослідника інформаційного суспільства, — це більше ніж огляд інформаційно-комуні-

каційних новацій у соціально-економічному аспекті. У ній зроблено спробу осмислення досить швидкого і нерівномірного, за темпами і просторово, розвитку комунікаційних можливостей суспільства, оцінювання повсюдного використання Інтернету. Нова соціальна форма — мережеве суспільство — набуває глобального вигляду, відрізняючись при цьому конкретними проявами, і має істотні відмінності у своєму впливі на життя людей залежно від історії, культури і соціальних інститутів.

Автор народився в 1942 році в провінційному каталонському містечку на північному сході Іспанії в родині службовців міністерства фінансів. У віці 16 років вступив до Барселонського університету, де навчався за двома спеціальностями — право й економіка. У 1960 році прилучився до таємного ліворадикального Робочого фронту Каталонії, що виступав проти режиму Франко. Коли в 1962 році почалися арешти університетських друзів Кастельса, йому довелося залишити Іспанію, не закінчивши навчання. Ставши політичним утікачем, він оселився в Парижі й вступив на факультет права та економіки в Сорбонні. З колишнім Радянським Союзом автора пов'язує не тільки захоплення марксизмом, наукові зв'язки, а й дружина з Новосибірська, з якою він познайомився в 1984 році на робочій нараді Всесвітньої соціологічної організації.

Рецензована книга справляє сильне враження критичним аналізом Інтернету як одного з основних факторів глобалізації. Скорочення кількості традиційних працівників збільшує гнучкість економіки, методи організації діяльності якої просторово охоплюють увесь ринок праці, формуючи нову соціальну структуру, яку Кастельс називає мережевим суспільством. Сучасна економіка характеризується значним підвищенням продуктивності, вирішальними чинниками зростання якої є інвестиції в інформаційні технології та висока продуктивність у комп'ютерній галузі

Основним активом підприємців стає розум і досвід за умов мінімально необхідних «інфраструктурних засобів» виробництва: комп'ютер, телефон, робоче місце, яке може бути вдома. При цьому відбувається формування самопрограмованої робочої сили, що, на відміну від загальної робочої сили, як-от об'єднання машин, кількості працівників і вкладень, володіє запасом знань та інформації, що видозмінюється і збільшу-

ється впродовж трудового життя. У сфері освіти це висуває вимогу раціонального навчання, тобто перетворення інформації, отриманої в процесі освіти, у конкретні знання.

Разом з тим недооцінення в Інтернеті «бізнесу для споживача», сподівання на вільний доступ до сайтів, що поки не виправдалися, невчасне широке розгортання «мобільного Інтернету» через комерційні й технічні труднощі призвели до кризи капітальних інвестицій та вповільнили темп інновацій. З огляду на сказане М. Кастельс робить такі висновки: «Рушійною силою нової економіки є дуже чутливий фондовий ринок, що фінансує високоризиковані інновації як джерело швидкого зростання продуктивності. Це економіка високих ставок. Проте одні лише нові хвилі технологічних інновацій (у біотехнології, мобільному Інтернеті, нанотехнологіях) не можуть реанімувати економіку. За своєю суттю нова економіка базується на культурі: культурі інновацій, культурі ризику, культурі очікувань і, врешті-решт, культурі здійснення сподівань на майбутнє».

Появу Інтернету як нового комунікаційного середовища трактують, з одного боку, як кульмінацію історичного процесу формування спільноти, з другого — критики Інтернету доводять, що його поширення призводить до соціальної ізоляції, руйнування соціального спілкування й родинного устрою.

Аналізуючи моделі комунікабельності, пов'язані з використанням Мережі, автор звертається до безлічі емпіричних досліджень, проведених у розвинених суспільствах, де перші кроки використання Інтернету у 80-і роки минулого століття були проголошені початком нового століття вільної комунікації і реалізації особистості у віртуальних спільнотах. Інтернет — це також кардинальне зростання соціальної взаємодії. Наприклад, доведено, що ви-

користання електронної пошти активізує соціальне життя, зміцнює зв'язки з родиною і друзями, розширює загальні соціальні контакти, але одночасно Мережа виключає, відтісняє на маргінальні позиції аутсайдерів.

Для сучасного розуміння науки важливо враховувати, що провідною тенденцією стає кооперація досліджень між різними країнами (чому сприяє лавиноподібне зростання Інтернет-мережі), до якої долучаються і держави-аутсайдери, але не у вигляді відносно самостійних сегментів своєї наукової системи, а як атомізовані суб'єкти, окремі вчені в мережі взаємодії.

Значущим для розуміння нової ситуації у співвідношенні національних наукових систем є факт лавиноподібного розвитку інформаційних мереж. За словами М. Кастельса, Інтернет — це технологія свободи, але він може дати тим, хто має владу, свободу утиску непоінформованих, може призвести до заміщення тих, хто втратив цінності, тими, хто їх придбав. У глобальній економіці і мережевому суспільстві, коли так багато залежить від цих мереж, бути відключеним — означає бути викинутим на узбіччя, опинитися в ситуації, коли потрібно шукати інший спосіб центрування. Таке відключення може статися з різних причин: через відсутність технологічної інфраструктури, економічних або інституційних перешкод у доступі до мереж, недостатньої освітньої і культурної підготованості до їхнього використання, незначної цінності того, що може бути представлено в них як продукт та ін. М. Кастельс наполегливо застерігає, що новий розподіл світу відбудеться якраз за ознаками включеності та відключеності у світові інформаційні мережі. Сучасне суспільство в багато разів підсилює міждержавну нерівність, що має цілком конкретні наслідки для національних наукових систем.

Перехід до «мережевої моделі» науково-технологічного розвитку вже нині диктує необхідність для національної науки активного завоювання хоча б невеликих ніш у світовій інформаційній цивілізації. У кращому разі можливо ввійти до неї у вигляді конкретних сегментів національного науково-технологічного потенціалу, наприклад, поки є шанс відшукати певну нішу для вітчизняних виробників космічної техніки. І це, мабуть, найефективніший шлях для збереження потенціалу цієї галузі і знаходження нових можливостей розвитку.

Більш реальним є сценарій, який сьогодні реалізують у міжнародній науково-технічній співпраці. Серед вітчизняних учених уже чимало таких, які, залишаючись на батьківщині в своїх інститутах, працюють на замовлення зарубіжних наукових центрів і фірм, долучившись до міжнародної Інтернет-комунікації. Цей процес дедалі більше заміщає горезвісне «витікання мізків», з приводу якого висловлено достатньо тривожних сентенцій, але є набагато масштабнішим. Працюючи на вітчизняному застарілому науковому обладнанні, ці вчені, проте, одержують результати, що задовольняють західного виробника, передаючи їх безпосередньо замовникам. Здебільшого ця продукція з невисокою часткою доданої вартості. Отже, тенденція перетворення наших країн на сировинні придатки розвинених держав здійснюється не тільки через ринок, але й через наукові системи за допомогою мережевих засобів. У національних наукових спільнотах, разом із процесами їх розшарування, тривають також процеси їх атомізації, роз'єднання. Усе це відбувається відповідно до передбаченої М. Кастельсом логіки розвитку Мережі з підключенням і відключенням від неї.

Така передача інтелектуального продукту, звичайно, викликана його незатребуваністю на вітчизняному ринку. Але одночасно вона сприяє виключенню з вітчизняної

промисловості цілих підгалузей виробництва, які в минулі роки успішно забезпечували країну.

Нові вимоги до національної науково-технічної політики пов'язані з набуттям науковою спільнотою країни виразної суб'єктності, спрямованої на участь у світогосподарських зв'язках глобального мережевого суспільства через залучення до них конкретного інтелектуального продукту, який пройде селекцію Мережі. В іншому випадку через відключення від Мережі відбудеться маргіналізація самої наукової спільноти і відтіснення національної науки на узбіччя цивілізації. Набути ж

суб'єктності національна наукова політика може лише шляхом інституціалізації національної наукової спільноти в перманентному діалозі з владою, діловими колами, засобами масової інформації, громадською думкою різних верств населення.

Такі міркування підтверджують надзвичайну актуальність книги М. Кастельса не тільки для фахівців з інформаційних технологій, але й для наукознавців і організаторів науки.

**В. ОНОПРИЄНКО,
доктор філософських наук,
М. ОНОПРИЄНКО,
кандидат філософських наук (Київ)**